

КОНВЕНЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОРСЬКОГО РИБАЛЬСТВА

CONVENTIONAL REGULATION OF MARINE FISHERIES

Півторак Г.Ф., к.ю.н.,
доцент кафедри морського права

*Навчально-науковий інститут морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська морська академія»*

Стаття присвячена аналізу співробітництва держав у галузі раціональної експлуатації живих морських ресурсів у просторах Відкритого моря та виключних морських економічних зон. Співпраця держав реалізується шляхом підписання міжнародних договорів, метою яких є створення ефективних механізмів співпраці щодо раціонального використання живих ресурсів. Нині вважаємо це єдиним методом збереження біорізноманіття Світового океану, включаючи безпечну експлуатацію рибних ресурсів та їх відтворення.

У статті наведені положення Канкунської декларації, яка задекларувала бажані напрями морської політики держав, що експлуатують риболовні ресурси, такі як удосконалення управління риболовної практики, недопущення перевищення промислових зусиль та інші. Досліджено реалізацію положень Конвенції ООН із Морського права 1982 р. в контексті експлуатації живих ресурсів виключних економічних зон у сучасні часи. Проаналізована Угода про здійснення положень Конвенції 1982 р., які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними від 4 серпня 1995 р., яка більш детально регламентує дотримання та виконання субрегіональних і регіональних заходів щодо збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб у відкритому морі. Конвенція про рибальство у північно-східній частині Атлантичного океану 1959 р., яка була переглянута у 1980 р., передбачає створення Комісії з рибальства в північно-східній Атлантиці, вона зобов'язана спостерігати за рибальством в конвенційному районі. Новелою є те, що Комісія забезпечує форум для консультації і обміну інформацією про стан рибних ресурсів в конвенційному районі і про політику управління ними, включаючи вивчення загального впливу такої політики на рибні ресурси.

Виявлено, що такий підхід було реалізовано і в інших угодах, регулюючих риболовний промисел, наприкінці 90-х років вони знайшли вираження в Кодексі ведення відповідального рибальства від 31 жовтня 1995 року. Незважаючи на його добровільність, вважаємо його механізмом, який у змозі встановити міжнародні стандарти поведінки, а саме запропонувати державам і іншим учасникам рибальства практичне керівництво, яке буде запорукою забезпечення ефективного збереження, раціональне використання і відновлення живих водних ресурсів.

Ключові слова: рибальство, використання живих ресурсів, риболовний промисел, рибні ресурси, біорізноманіття Світового океану.

This article focuses on the analysis of the state cooperation in the field of sustainable use of marine living resources on the high seas as well as in the separate maritime economic zones. The cooperation between different states reveals itself while signing an international contract to set up some effective cooperation mechanism regarding sustainable use of living resources. Nowadays it is considered to be the only way to save biodiversity of the World Ocean within the security in conservation and management of fisheries.

The main provisions of the Cankun Declaration are mentioned in the article that establishes the principles of the state policies to use marine fishing resources such as to improve fisheries management or to prevent the excess of industrial efforts. The implementation of the provisions of the United Nations Convention in the Law of the Sea, 1982, is explored in the part of using of living resources in the separate economic zones in these latter days. The Agreement about the implementation of the main provisions of the Convention, 1982, was analysed, especially it concerns the preservation and management of straddling fish stock and highly migratory fish stocks (dating August 04, 1995), which explains in details how to comply subregional and regional procedures to preserve straddling fish stock and highly migratory fish stocks in open sea. The Convention about fishing in the North –East Atlantic, 1959, which was revised in 1980, provides for the establishment of the special Commission of Fishing in the North-East Atlantic. This Commission is responsible for monitoring fishing activity in that very region which was mentioned in the Convention. The novelty is that the Commission provides a forum in order to consult and exchange information about the state of things and management of fishing resources in the region under the Convention, including the way such a policy may have an impact on fishing resources in general.

It was detected that such an approach was implemented in other agreements which regulate fisheries. So in the nineties the Code of Conduct for responsible fisheries appeared (October 31, 1995). Despite its voluntariness it is considered to be an adjustment lever which enables to standardise the international behavior in particular to offer some practical management for states, and it leads to effective conservation, sustainable use and renewal of fishing resources.

Key words: fishing, use of living resources, fisheries, fishing resources, biodiversity of the World Ocean.

Розглядаючи співробітництво держав у галузі раціональної експлуатації живих морських ресурсів, необхідний комплексний та всебічний підхід. Співробітництво держав передбачає підписання відповідних міжнародних договорів, спільну розробку єдиних норм, стандартів, правил, кодексів, проведення спільних міжнародних конференцій. Основна мета співпраці держав зводиться до того, що всі держави, які експлуатують ті чи інші рибні ресурси, повинні бути учасниками відповідних угод.

Розвиток світового морського рибальства пов'язаний з раціональним використанням рибних ресурсів з таким розрахунком, щоб забезпечувалося їх нормальне відтворення. Нині системою міжнародного регулювання і управління рибальством охоплені всі основні промислові райони Світового океану [1, с. 154].

На Міжнародній конференції ООН з відповідального рибальства 8 травня 1992 р. було схвалено Канкунську декларацію. У ній зазначено, що рибальство в останнє десятиліття набуло розвитку у відкритому морі і що управління рибними ресурсами в багатьох районах від-

критого моря залишається недосконалим. Висвітлюються істотні проблеми через зайві промислові зусилля в багатьох світових рибних промислах, констатується потреба удосконалити практику рибальства та управління ним для уникнення надмірної експлуатації рибних ресурсів або втрати біологічного різноманіття [9].

На думку П.К. Фігурова, зміна міжнародно-правового режиму Світового океану з прийняттям Конвенції ООН з морського права 1982 р. та поширення прав прибережних держав на використання живих ресурсів прибережних вод призвели до закриття багатьох районів традиційного промислу низки країн, найбільшою мірою це торкнулося інтересів країн із розвиненим експедиційним промислом. Це зумовило необхідність розширення дво- і багатостороннього співробітництва держав у галузі рибальства на основі принципу раціональної експлуатації живих морських ресурсів [42].

Основоположним актом, що визначає керівні засади міжнародної співпраці у рибальському секторі, є Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. Конвенція

була ратифікована Законом України від 03 червня 1999 р. У ст. 117 та 118 Конвенції ООН з морського права 1982 р. встановлено обов'язок держав співпрацювати між собою з питань збереження та управління живими ресурсами у районах відкритого моря. При цьому держави, особи яких здійснюють промисел живих ресурсів в одному районі відкритого моря, мають вести переговори з метою вжиття заходів для їх збереження, співпрацювати в межах утворених для цього міжнародних організацій [7].

Свобода рибальства у відкритому морі закріплена у Конвенції 1982 р. де зазначено, що відкрите море відкрите для всіх держав, як прибережних, так і тих, що не мають виходу до моря. Статтею 116 закріплено також і право всіх держав на те, щоб їх громадяни займалися рибальством у відкритому морі за умови дотримання договірних зобов'язань та прав і обов'язків, а також інтересів прибережних держав [7].

Конвенція 1982 р. пов'язує рибальську діяльність із експлуатацією виключних економічних зон. Відповідно до ст. 62 прибережна держава сприяє оптимальному використанню живих ресурсів виключної економічної зони, і, відповідно, якщо вона не має можливості виловити весь допустимий улов, то шляхом угоди або іншої домовленості надає іншим державам доступ до залишку допустимого улову.

Відповідно до положень статті 69 та 70 Конвенції, держави, що не мають виходу до моря і знаходяться в географічно несприятливому положенні, мають право брати участь на справедливій основі в експлуатації відповідної частини залишку допустимого улову живих ресурсів у виняткових економічних зонах прибережних держав того ж субрегіону або регіону з урахуванням економічних і географічних обставин всіх зацікавлених держав [7].

Оскільки Конвенція 1982 р. детально не регламентує аспекти рибальської діяльності у відкритому морі, то ці питання додатково визначила Угода про здійснення положень Конвенції 1982 р., які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними від 4 серпня 1995 р., Україна до цієї угоди приєдналася законом від 28 листопада 2002 р. № 319-IV.

Ст. 18 цієї угоди закріплено обов'язки держави прапора, судна якої ведуть рибний промисел у відкритому морі. Зокрема, встановлено умову щодо дотримання суднами, які плавають під її прапором, субрегіональних і регіональних заходів для збереження та управління рибними ресурсами та того, щоб ці судна не займалися будь-якою діяльністю, яка підриває ефективність таких заходів. Держава може дозволити використання суден, що плавають під її прапором, для рибальства у відкритому морі тільки у тому разі, якщо вона здатна ефективно нести відповідальність за такі судна відповідно до вимог Конвенції 1982 р. і Угоди 1995 р. [10].

Угодою 1995 р. передбачаються заходи, які мають вживатися державою щодо суден, які плавають під її прапором, такі як контроль за допомогою риболовних ліцензій, забезпечити, щоб судна під прапором держави не займалися недозволеним промислом у районах під національною юрисдикцією інших держав тощо.

Відповідно до Угоди держави співпрацюють у забезпеченні дотримання та виконання субрегіональних і регіональних заходів щодо збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб. Держава прапора, яка проводить розслідування порушення заходів щодо збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб, може звернутися по допомогу до будь-якої іншої держави, чие співробітництво може бути корисним у проведенні цього розслідування. Більше того, держави сприяють одна одній у розпізнаванні суден, які, можливо, займалися діяльністю, яка підриває ефективність субрегіональних, регіональних або всесвітніх заходів щодо збереження та управління. Якщо є вагомий підстави вважати, що судно у відкритому морі займалося недозволеним промислом

у районі під юрисдикцією прибережної держави, держава прапора цього судна на прохання відповідної прибережної держави проводить негайне і повне розслідування цього питання [10]. Відповідно до Конвенції 1982 р. покарання, що накладаються прибережною державою за порушення законів і правил рибальства у виключній економічній зоні, не можуть включати тюремне ув'язнення, за відсутності угоди зацікавлених держав про зворотнє, або будь-яку іншу форму особистого покарання [7].

1 листопада 1993 р. було підписано Угоду щодо забезпечення виконання заходів з міжнародного збереження та управління рибальськими суднами у відкритому морі. Угода малі на меті істотно розширити обов'язки держав щодо відповідальності за рибальську діяльність національних суден у відкритому морі, а також обов'язків кожної держави щодо контролю за суднами під їх прапором, включаючи рибальські судна і судна, зайняті транспортуванням риби. Вона поширювалася на всі рибальські судна у відкритому морі як на судна, що використовуються або призначені для використання з метою комерційної експлуатації або будь-які інші судна, безпосередньо зайняті у риболовних операціях. Була закріплена заборона ведення рибальства без отримання дозволу від національного компетентного органу держави прапора для запобігання використанню у рибальстві «зручного» прапора [8]. Вказана Угода 1993 р. вступила в силу лише у березні 2003 р., адже її ратифікувала мінімальна кількість країн світу (Україна не приєдналася до цієї угоди).

П.К. Фігуров вважає, що багато регіональних і більшою мірою двосторонніх міжнародних угод «найчастіше не містять будь-яких конкретних самовиконуваних норм, покладаючи повноваження з регулювання рибальства на створювані згідно з такими угодами спеціальні органи. Це спричиняє відсутність чітких закріплених норм і правил, що регулюють рибальство, і тому угоди носять здебільшого декларативний характер і не надають учасникам ринку чіткої правової картини про те, в яких регіонах можливе здійснення рибальства певних видів, за допомогою яких засобів таке рибальство може здійснюватися і які існують правові обмеження [2, с. 3].

Відзначимо декілька багатосторонніх угод, підписаних у яких був СРСР, а правонаступницею стала Україна, що регулюють рибальство та збереження живих ресурсів у різних частинах світового океану.

Конвенція про рибальство у північно-східній частині Атлантичного океану 1959 року ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 18 серпня 1960 р., набула чинності лише 27 червня 1963 р. Бажаючи забезпечити збереження рибних запасів та раціональне ведення рибного промислу в північно-східній частині Атлантичного океану і прилеглих водах, що представляють спільний інтерес, такі держави, як Союз Радянських Соціалістичних Республік, Данія, Франція, Федеративна Республіка Німеччини, Ісландія, Республіка Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Іспанія, Швеція та Сполучене Королівство Великої Британії і Північній Ірландії, уклали цю конвенцію [3].

Конвенцією передбачено створення Комісії з рибальства в північно-східній Атлантиці, і вона зобов'язана спостерігати за рибальством у конвенційному районі; розглядати, які заходи можуть виявитися необхідними для збереження рибних запасів та для раціонального ведення рибного промислу в конвенційному районі; вносити на розгляд Договірних Держав рекомендації, засновані на результатах наукових досліджень. Комісія може давати рекомендації Договірним Державам щодо заходів зі встановлення закритих сезонів та районів; будь-яких заходів із регулювання знарядь лову і пристосувань; будь-яких заходів щодо поліпшення і збільшення морських ресурсів, у тому числі щодо штучного виборозведення [3].

Конвенція про рибальство у північно-східній частині Атлантичного океану 1959 року втратила чинність

в зв'язку з прийняттям 1980 року нової Конвенції про рибальство в північно-східній частині Атлантичного океану від 18 листопада 1980 року [6]. Конвенція 1980 р. була ратифікована СРСР 23 квітня 1982 року. Перша відмінність нової Конвенції від попередньої полягає в тому, що одним із положень зазначено, що вона поширюється на всі рибні ресурси конвенційного району, за винятком морських ссавців, сидячих видів, тобто організмів, які на стадії промислового вилучення або нерухомі на морському дні або під ним, а також далеко мігруючих видів і анадромних запасів. Новелою є те, що Комісія забезпечує форум для консультацій і обміну інформацією про стан рибних ресурсів в конвенційному районі і про політику управління ними, включаючи вивчення загального впливу такої політики на рибні ресурси.

Наступною відмінністю є те, що відтепер Комісія може виносити рекомендації щодо промислу, здійснюваного в межах району, що знаходиться під юрисдикцією Договірної Сторони в галузі рибальства, за умови, що ця Договірна Сторона попросить про це і рекомендація отримає її схвалення. Хоча попередня редакція не потребувала прохання Договірної Сторони. На додачу до функцій, що містилися у попередній Конвенції, Комісія може розглядати заходи щодо регулювання величини промислового зусилля і його розподілу між Договірними Сторонами.

Конвенція про майбутнє багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану була прийнята у 1978 році. Бажаючи сприяти збереженню та оптимальному використанню живих ресурсів району північно-західної частини Атлантичного океану в межах, відповідних режиму розширеної юрисдикції прибережної держави в галузі риболовства, та заохочуючи міжнародне співробітництво і консультації щодо цих ресурсів, такі держави, як Україна (6 липня 1999 року), Болгарія, Канада, Куба, Данія, ЄС, НДР, Ісландія, Японія, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Іспанія та США, уклали цю конвенцію [5].

Договірні Сторони погоджуються заснувати та утримувати Організацію з рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану, метою якої є сприяння оптимальному використанню, раціональному управлінню і збереженню живих ресурсів конвенційного району. Організація реалізує вищенаведене шляхом проведення консультацій [5].

Конвенція зі збереження живих ресурсів Південно-Східної Атлантики була прийнята 1969 р., підписана СРСР 23 грудня 1970 р., але набула чинності лише 24 жовтня 1971 р. Відповідно до Конвенції Договірні Сторони засновують Міжнародну комісію з рибальства в Південно-Східній Атлантиці, на яку покладається відповідальність за вивчення всіх рибних та інших живих ресурсів у конвенційному районі. Таке вивчення повинно включати дослідження за чисельністю, біологією, біометрією та екологією цих ресурсів, а також середовища їх проживання. Під час проведення досліджень із цих питань Комісія буде проводити збір, аналіз, публікацію і поширення всіма доступними засобами статистичної, економічної, біологічної та іншої наукової інформації про живі ресурси конвенційного району. Комісія може робити за своєю власною ініціативою і на підставі результатів наукових досліджень рекомендації, що стосуються цілей цієї Конвенції. Ці рекомендації стають обов'язковими для Договірних Сторін [4].

Автор не може не підкреслити важливість Кодексу ведення відповідального рибальства від 31 жовтня 1995 року. Цей Кодекс прийнятий резолюцією 4/95 Конференції Продовольчої та сільськогосподарської організа-

ції ООН (ФАО). Україна приєдналася до ФАО у 2003 році Законом України від 25 листопада 2003 року № 1334-IV «Про прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй».

Мета Кодексу – встановити міжнародні стандарти поведінки, а саме запропонувати державам і іншим учасникам рибальства практичне керівництво, щоб забезпечити ефективне збереження, раціональне використання і розвиток живих водних ресурсів. Незважаючи на те, що цей Кодекс є добровільним, він містить також положення, які можуть мати або вже мають обов'язкову силу, адже вони засновані на відповідних нормах міжнародного права, в тому числі на тих, які відображені в Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року. Кодекс має глобальну сферу застосування і адресований державам незалежно від їх членства в ФАО, суб'єктам права, які здійснюють рибальство, субрегіональним, регіональним і всесвітнім організаціям і всім особам, зайнятим у сфері збереження рибних ресурсів, управління і розвитку рибальства [11].

Конвенція 1982 р. не містить норм для безпосереднього регулювання рибальської діяльності у відкритому морі, але встановлює свободу рибальства, закріплює обов'язок держав співпрацювати між собою з питань збереження та управління живими ресурсами у районах відкритого моря, забезпечує державам, що не мають виходу до моря і знаходяться в географічно несприятливому положенні, право брати участь на справедливій основі в експлуатації відповідної частини залишку допустимого улову живих ресурсів у виняткових економічних зонах прибережних держав.

Детальну регламентацію рибальської діяльності у відкритому морі визначила Угода про здійснення положень Конвенції 1982 р., які стосуються збереження транскордонних рибних запасів і запасів далеко мігруючих риб і управління ними від 4 серпня 1995 р., до якої Україна приєдналася у 2002 р. Угодою закріплено обов'язки держав прапора, судна якої ведуть рибний промисел у відкритому морі; передбачаються заходи, які мають вживатися державою щодо суден, що плавають під її прапором; зазначено, що держави співробітничать у забезпеченні дотримання та виконання субрегіональних і регіональних заходів щодо збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб.

Однак, незважаючи на різноманіття міжнародних угод з регулювання рибальства, вони не містять будь-яких конкретних самовиконуваних норм. Безперечно, що міжнародні угоди не можуть врегулювати всі питання, пов'язані з рибальством, саме тому вони покладають відповідні повноваження на створені спеціальні органи, а саме комісії, організації з рибальства та інші.

Отже, співробітництво держав у галузі раціональної експлуатації живих морських ресурсів передбачає підписання відповідних міжнародних договорів, спільне розроблення єдиних норм, стандартів, правил, кодексів, проведення спільних міжнародних конференцій. Основна мета співпраці держав зводиться до того, що всі держави, які експлуатують ті чи інші рибні ресурси, повинні бути учасниками відповідних угод.

Таким чином, у сучасні часи склався міжнародно-правовий механізм управління морськими живими ресурсами, який включає в себе договірні норми, що регулюють управління живими ресурсами в морських просторах із міжнародно-правовим та змішаним правовими режимами, і норми, що встановлюють права і обов'язки держав з управління окремими видами морських живих ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтушенко М.Ю., Глебова Ю.А. Є 27 Біологічні ресурси гідросфери [Монографія] / М.Ю. Євтушенко, Ю.А.Глебова. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2013. – 179 с.
2. Фигуров, П.К. Международно-правовое регулирование рыболовства в Азиатско-Тихоокеанском регионе URL: http://tech.inmarlegal.ru/files/tezisy_mnch_figurov.pdf. (дата звернення 13.06.2021)

3. Конвенция о рыболовстве в северо-восточной части Атлантического океана 1959 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_236#Text (дата звернення 25.05.2021)
4. Конвенция по сохранению живых ресурсов Юго-Восточной Атлантики 1969 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_473#Text (дата звернення 27.05.2021)
5. Конвенція про майбутнє багатостороннє співробітництво в галузі рибальства в північно-західній частині Атлантичного океану 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_143#Text (дата звернення 02.06.2021)
6. Конвенция о рыболовстве в северо-восточной части Атлантического океана 1980 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_236#Text (дата звернення 02.06.2021)
7. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву. – Нью-Йорк : Изд-во ООН, 1982. – 204 с.
8. Угода щодо забезпечення виконання заходів з міжнародного збереження та управління рибальськими суднами у відкритому морі від 01.11.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_561#Text (дата звернення 05.06.2021)
9. Канкунська декларація Міжнародної конференції з відповідального рибальства від 08.05.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_499#Text (дата звернення 27.04.2021)
10. Про ратифікацію Угоди про виконання положень Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982 року, які стосуються збереження транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними : Закон України від 28 листопада 2002 р. № 319-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 5. – Ст. 38.
11. Code of Conduct for Responsible Fisheries URL: <http://www.fao.org/3/v9878e/v9878e00.htm> (дата звернення 12.05.2021)